

BAUDELAIRE'DE KEDİNİN İŞLEVİ*

Nedim KULA**

BAUDELAIRE'DE KEDİNİN İŞLEVİ

Kedinin varlığına ayrılmış üç şiirde, şairin bu hayvana olan eğilimini, hayranlığını saptamak mümkündür. Parmakları onu okşadığında zevkten kendinden geçer. Özellikle, gözlerinin güzelliği üstünde durur, derin ve soğuk olarak nitelendirilen bakışını kadınıkiyle karşılaştırır. Taş ve maden gibi soğuk ve tehlikeli bu bakış, manevi yolculuk yapmayı, zamanda ve uzamda bir tür kaçış gerçekleştirmeyi olanaklı kılar. Bazen, kedinin yıkıcı özelliği, olumlu görünümüne karanlık bir hava verir. Şair, tırnaklarını çıkarmaya hep hazır kedi karşısında tedirgin olur. Hayvanın elektrikli ve esnek bedeni, güzel gözleri, sakıncalı kokusu sanatçının çoğu duyusunu altüst eder. Kediyle kadın arasında bir karşılaştırma yaparak, işlevleri değiştirir: Kadın hayvanlaşırken kedi insanlaşır; sonunda, iki varlık birbirine karışır. Bu asil, kutsal ve gizemli hayvan, bayağı dünyadan uzak, şair üzerinde karşı konulamaz bir çekiciliğe sahip olur, içinde aşıkların ve bilgilerin yaşadıkları evin hemen gururu haline gelir. Hem yabani bir kedi, hem evcil bir hayvan olduğundan, güçlü ve uysal gibi iki özelliği olan, bilginin ve zevkin bu dostu, baş eğmez varlığına dikkat çekmek için, şairi, Khaos'la Nyks'in oğlu Erebus'a göndermede bulunmaya zorlar. Gerçek dünyayla sonsuz evren arasında bir bağ kurmayı başaran bu mistik yaratık, usa dayananla usa aykırı olanı yaratım eyleminde birleştirmeyi bilmeyi sanatçıdan ister gibidir. Bazı dizeler, tamamen farklı iki kediyi okuyucuya göstermektedir, biri zamana ve uzama hapsolmuşken, diğeri, kozmosla kaynaşarak bütün sınırlarından kurtulmuştur. Ne olursa olsun, hayvanın üç eylemini göz önünde bulundurmak gerekir: Yargılamak, egemen olmak ve esinlemek. Kedinin olağanüstü bir varlık olduğu kabul edilmelidir.

Anahtar Sözcükler: Kedi, İki görünümlü varlık, Zevk duyma, Şairin kendinden geçişi, Duyuların kıskırılması, Kadını andırma, Çift özellik, Aldatıcı görünüş, Kaçış

LA FONCTION DU CHAT CHEZ BAUDELAIRE

Dans les trois poèmes consacrés à la figure du chat, il est possible de constater l'admiration et l'extase du poète envers cet animal. Il s'enivre du plaisir lorsque ses doigts le caressent. Il insiste surtout sur la beauté de ses yeux et il compare son regard, qualifié profond et froid, à celui de la femme. Ce regard dangereux et froid comme le métal et la pierre permet de faire un voyage spirituel et de réaliser une sorte d'évasion dans le temps et l'espace. Parfois, la caractéristique destructrice du chat donne une apparence obscure à son image positive. Le poète éprouve de la crainte face au chat capable de sortir tout de suite ses griffes. Le corps électrique et élastique, les beaux yeux, le dangereux parfum de l'animal affectent la plupart des sens de l'artiste. En faisant une comparaison entre le chat et la femme, il change les rôles: la femme est animalisée, le chat est humanisé; les deux êtres finissent par se confondre. Cet animal noble, sacré et mystérieux, loin du monde vulgaire, exerce un attrait irrésistible sur le poète, devient tout d'un coup l'orgueil de la maison dans laquelle vivent les amoureux et les savants. Cet ami de la science et de la volupté, ayant un caractère double comme puissant et doux, car à la fois un félin sauvage et un animal domestique, oblige le poète à faire une référence à Erèbe, fils du Chaos et de la Nuit, pour attirer l'attention sur son existence indomptable. Cette créature mystique qui réussit à être un lien entre le monde réel et le monde infini semble inviter l'artiste à savoir unir le rationnel et l'irrationnel dans son acte de création. Certains vers montrent au lecteur deux chats tout à fait différents, l'un emprisonné dans l'espace et le temps, l'autre sauvé de toutes ses limites en réalisant une fusion avec le cosmos. Quoi qu'il en soit, il faut prendre en considération la triple activité de l'animal: juger, présider et inspirer. Et il faut accepter que le chat est un être hors du commun.

Mots-clés: Chat, Figure ambivalente, Sensation de plaisir, Extase du poète, Sollicitation des sens, Analogie avec la femme, Caractère double, Apparence trompeuse, Evasion

* Geliş tarihi: 27.09.2023 – Kabul tarihi: 15.03.2024

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, kula@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7331-3188

FUNCTION OF THE CAT FIGURE IN BAUDELAIRE***

In the three poems devoted to the cat figure, it is possible to see the admiration and excitement of the poet towards this animal. He is overwhelmed by pleasure when his fingers caress a cat. He insists on the beauty of its eyes and he compares its gaze, described as deep and cold, to that of a woman. This dangerous and cold gaze like metal and stone allows you to take a spiritual journey and achieve a kind of escape in time and space. Sometimes, the destructive nature of the cat makes an obscure appearance compared to its positive image. The poet feels fear when faced with a cat capable of immediately releasing its claws. The electric and elastic body, the beautiful eyes, the dangerous scent of the animal upset most of the senses of the artist. By making a comparison between the cat and the woman, he changes the roles: the woman is animalized, the cat is humanized; the two beings end up merging. The poet is irresistibly drawn to this noble, sacred and mysterious animal, far from the vulgar world, and all of a sudden, it becomes the pride of the house where lovers and scholars live. This friend of science and lust, having a double character as powerful and gentle, inasmuch as both a wild feline and a domestic animal, urges the poet to make a reference to Erebus, son of Chaos and Night, to highlight his indomitable existence. This mystical creature which makes a connection between the real world and the infinite world seems to invite the artist to know how to unite the rational and the irrational while creating. In some verses, two quite different cats are depicted for the reader, one imprisoned in space and time, the other rescued from all limits by achieving a fusion with the cosmos. In any case, it is necessary to take into consideration the triple function of the animal: to judge, to preside and to inspire. Also, it is essential to accept that the cat is an extraordinary being.

Keywords: *Cat, Ambivalent figure, Feeling of pleasure, excitement of the poet, Solicitation of the senses, Analogy with women, Double character, Deceptive appearance, Evasion.*

İnsandan önce yaratılma ayrıcalığına sahip olduğu için ondan daha deneyimli olan, gizemli bakışlarında anlaşılmayı bekleyen sınırlar barındıran, göklerle yeraltı âlemi arasında iletişim kurarmış gibi görünüm sunan, esnek bedeniyle gündüzle gecenin sınırları içinde dolanırken, ruhuyla bilinmez diyarları seyre çıkan, katı gerçeği arkada bırakıp düşler merdivenine tırmanmayı yeğleyerek bilinen zamanın-mekânın ötesine geçmeyi alışkanlık edinen bu olağanüstü varlık, antik Mısır kültüründe güneş tanrıçası Ra'nın kızı olarak saygı görmüş, böylece sayısız mumyası yapılarak sonsuza kadar kutsanmıştır. Sadece yönetici sınıfa ait kesimlerin değil, peygamberlerin de sevgisini kazanması, saraylarda, konaklarda, evlerde rahat yaşam sürmesini sağlamıştır. Esin veren tavırla gerek Batı, gerek Doğu dünyasında sanatçıların ilgisini çekmiş, resimde, romanda yerini almıştır. Özellikle şiirde “Hirrenâme” denilen türün doğmasına neden olmuştur. Bazı ressamın yaşamlarını bu seçkin canlının resmini yapmaya adayarak ünlenmişlerdir. Kısacası, adına kedi denilen bu varlık, yaşamaya çalıştığımız bu yerkürede yalnız sevilmele kalmamış, şairler, romancılar, ressamın tarafından da oldukça yüceltilmiştir.

Kötülük Çiçekleri (Les Fleurs du mal) şairi Baudelaire de, kendine özgü bu varlığa gereken önemi veren sanatçılardan biridir. Kitabının kendi eliyle son düzeltisini yaptığı 1861 yılı baskısında yer alan **İç Sıkıntısı ve Ülkü (Spleen et Idéal)** bölümünde, kediye adanmış üç şiiri bulunmaktadır. Sanata bakışını yansıttığı bu şiirleri, şimdi, sırasıyla ele alıp, incelemeye başlayalım. **Kedi (Le Chat)** başlığını taşıyan ilk şiir, adı geçen bölümde XXXIV. sırada görülmektedir. Şair, şu dizelerle açılışı yapar: “Güzel kedim, geri çekip tırnaklarını, gel/Sevdatı göğsüme benim,/ Akik ve metal karışımı o güzel/Gözlerini seyrediyim.” (*Viens, mon beau*

***Makale özetlerimin İngilizce çevirilerini bugüne kadar gerçekleştiren Doç.Dr. Musatafa GÜLEÇ'e, Dr. Ahmet ÖZKAN'a, Araştırma Görevlisi Ferhat TAŞTEMEL'e özveri dolu değerli katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

chat, sur mon coeur amoureux;/Retiens les griffes de ta patte,/Et laisse-moi plonger dans tes beaux yeux,/Mélés de métal et d'agate.)¹

Sone tarzında yazılmış şiirin bu ilk dörtlüğünde, kediye yapılan davetle, sevişmek için sevgiliye anımsatılan çağrı arasında hiçbir fark yoktur. Aşk acısı çeken kalbinin attığı göğsüne yatırmak istediği sevgili aslında tehlikeli biridir. İsterse derin yaralar açabileceği tırnakları vardır. Bedende oluşabilecek maddi hasarı önlemenin en iyi yolu, karşı tarafı incitmeden uyarmaktır. Uyarının hemen ardından gerçekleşecek eylemse, çekici varlığın güzel gözlerinin derinliklerine denize dalar gibi dalmaktır. Madeni ışıltıya sahiptir o gözler, lavların soğumasıyla oluşan akiktendir; başka deyişle, özü ateşlidir, kor parçasıdır artık matlaşmış. Sönmüş yanardağ özelliğini gözlerinde korurken gizemli varlık, gerektiğinde silah gibi kullandığı içeri çekik tırnaklarıyla her an savaşıma hazırdır. Şair, içlerinde yitip gideceği o güzel gözlere, sırlar fısıldayan o sihirli aynalara bakmakla yetinmeyecek, haz alacağı başka eylemlere geçecektir: *“Parmaklarım durup durup okşarken seni/Kıvrak sırtından başına,/Ve elim severken elektrikli gövdeni/Hazdan sarhoş olurcasına,”(Lorsque mes doigts caressent à loisir/Ta tête et ton dos élastique,/Et que ma main s’énivre du plaisir/ De palper ton corps électrique.)²*

Şair, uzun okşayışlarla kediyi severken sanki bir kadınla sevişir gibidir. Parmaklarıyla onun başına, sırtına her dokunuşunda uzun tüyleri ısıyla kaplanır, sürtünme sonucu kıvılcımlar saçar. Baştan aşağı enerji kaynağına dönüşen bu uykusuz gecelerin yoldaşı, şairine doyumsuz haz verir. Yaratım sancıları içinde bunalmış sanatçıyı kendinden geçirerek kısa sürede yenilenmesini sağlar. Bu sınırsız güç, tek başına, esin tanrısı Apollon’un, kızları Musaların yerini tutmayı başarır. Kedinin aracılığıyla sevdiği kadının varlığını okuyucuya dolaylı şekilde duyumsatan şair, ikili arasındaki benzerliği birden şu dizelerle somut hale getirir: *“Aklına kadınım gelir. Seninkine benzer/Güzel hayvan, soğuk, derin/Bakışı onun da, kesip yaran bir hançer;”(Je vois ma femme en esprit. Son regard,/ Comme le tien, aimable bête,/Profond et froid, coupe et fend comme un dard.)³* Kediye her bakışında, onu her okşayışında aklına kadını geldiğini sonunda açıklamak zorunda kalan şair, onun hangi kadın olduğunu dile getirmekten, isim vermekten kaçınır. Vurgulanması gereken iki bakış arasındaki benzerliktir. Soğuk olduğu halde sanatçıyı kendine çeker bu bakış, yapmacık değildir, doğallık içerir. Derinlik kavramı ise iki türlü yorumlanabilir. Denizin derinliklerine dalıp kaybolup gitmeyi, sonsuzla kucaklaşmayı, hiç sonu gelmeyecek yolculuğa çıkmayı çağrıştırırken, diğer taraftan bakışın ne kadar anlamlı olduğuna da işaret eder. Kediyle kadının gözleri öylesine etkileyicidir ki, mızrak gibi delip geçer şairin göğsünü, saplanıp kalır dertli yüreğine. O anlamlı bakışlar uzun yolculuğa çıkartır sanatçıyı, bilinen zamanın sınırları dışına atar, deniz feneri olup yolunu aydınlatır, sonra da bulunduğu mekâna aniden döndürür, onu yaratıcılığıyla baş başa bırakıp eserini tamamlamasına katkıda bulunur.

Şair, şiirinin son dizelerinde, kediyle benzeşim gösteren o kadının kimliğini dolaylı şekilde de olsa açıklar: *“Ve, baştan ayağa değin,/Esmer tenini ince bir hava kuşatır/Ve tehlikeli bir ıtır.”(Et, des pieds jusques à la tête,/Un air subtil, un dangereux parfum/Nagent autour de son corps brun.)⁴* Esmer tenli sevgili, şairin hem esin kaynağı olan, hem de çarpık yaşamıyla onu yıkıma sürükleyen Jeanne Duval’dan başkası değildir. Okşama sonrası kedinin kürkünden yayılan kokuyla, kadının bedeninden

ortalığa saçılan koku aynı özellikler taşır. Sanki dalga dalga odanın içini kaplayan bu gizemli güç, kendine bağımlı etme yetisiyle tehlikeli olsa da, şairin hayal gücünü hızlıca harekete geçirip düşler dünyasının kapısını aralamasında yardımcı olmaktadır. Şiirin bütününde özellikle dokunma, görme, koku alma duyuları etkinlik kazanır. Şair, bu duyular aracılığıyla kediyle kadını öyle birbiriyle kaynaştırır ki, onları karıştırır hale geliriz. Sanki sihirbazın biri sahneye çıkmış, gözü aldatan el çabukluğuyla kediyi insanlaştırıp, kadını hayvanlaştırıvermiştir. Ayrıca, zıtlıkların uyumu ilgi çeker. Güzelliğin, kürklü bedenlerin, ayartıcı kokuların sergilendiği mekân aniden gelin odasına dönüşürken; hançer işlevi görececek olan sivri tırnaklar, bedenlerden yayılan elektrik, mızrak gibi delici bakışlar savaş meydanına özgüdür. Aynı anda hem barışı hem savaşı da simgelese, sesler sessizliğin içinde erise, duyular alabildiğine karışsa, çarpıcı olan kedi-kadın kimliğindeki haz verici özelliğin artarak hüküm sürmesidir.

Soğukluk kavramının Baudelaire’de ayrı yeri olduğundan, kedinin gözleri için vurgulanan metal-akik karışımı sözcüğünü yeniden büyüteç altına almak daha yararlı olacaktır. Sartre’ın *Baudelaire* başlıklı denemesindeki kavramla ilgili şu saptaması oldukça ilginçtir: “*Soğuk, her şeyden önce, kısır, bedelsiz ve katkısız olan kendisidir onun. Yaşamın yumuşak ve ılık sıvılarının zıddına olarak, her soğuk şey ona kendisini ansıtır. Soğukluk konusunda bir karmaşıklık belirdi Baudelaire’in içinde: düz ve parlak metallere, aynı zamanda da değerli taşlara özdeş oldu bu soğukluk.*”⁵ Ona göre, soğuk olan, bitkiden yoksun alabildiğine uzanan çölleşmiş alanlardır. Bu düzleştirilmiş geniş sahalar metalin, mücevherin yüzeyine benzemektedir. Renk yokluğunu, el değmemişliği gösterdiği için soğukun rengidir beyaz. Güneşin besleyici, yaşam saçıcı ışıklarının tersine kısır beyaz ışığıyla soğukluğun simgesidir ay. Gökyüzünde değerli taş gibi görünen bu gök cismi o beyazlığıyla, o saydamlığıyla katkısız teni andırır. Şiirdeki kedinin bakışı soğuktur, aynı gökteki aya benzer, kirlenmemiş saydamlığı içinde kısırdır ama güzeldir.

Baudelaire, *Apaçık Yüreğim*(*Mon Coeur mis à nu*) adlı günceler kitabında, kendisiyle ay arasında büyük kara kedi gören birinden söz eder. Ayaklarının ucunda yükselip sırtını kamburlaştıran hayvan, su değirmenin gürültüsüne benzer sesle miyavlamaktadır. Birden, sol arka ayağı üzerinde dönerken göğe değercesine şişip kabaran hayvan, az sonra, yere düşer. Sombalığı biçiminde, boynunda kravat, ayağında tersyüz edilmiş çizmeyle ayağa kalkar.⁶ Bu anlatı, ay ışığında kedinin başka varlığa dönüşebilme gücünü göstermesi açısından önemlidir. Aynı kitapta, şair, “pisi pisim, minnoşum, miyav miyavım, kedim” gibi sık sık yapılan hayvansal adlandırmaların aşktaki şeytansı yana tanıklık ettiğine vurgu yapar.⁷ Demokratlar niçin kedi sevmez sorusunu sorar kitabında. Nedenini bulmak oldukça kolaydır onun için: “*Güzeldir kedi; gösteriş, temizlik, haz gibi duyguları uyandırır insanda.*”⁸ Böyle üstün özelliklere sahip gizemli varlığın Baudelaire’in şiirinde yer bulması boşuna değildir. Yorucu çalışma gecelerinde kendisine bıkmadan eşlik eden, gözlerinin güzelliğiyle, bakışının derinliğiyle esin veren, içinde haz uyandıran, olduğu yerde bilinmeyen diyarlara yolculuk yaptıran, sıkıcı gerçekten kaçmasını sağlayan bu dostu, bedeninde barındırdığı gizli silahlara rağmen, göğsünde barındırmaya, zamanı onunla paylaşmaya, birlikte anı yaşamaya, sevdiği kadın yerine koymaya ihtiyacı vardır.

İnceleyeceğimiz ikinci şiir kitapta LI. sırada yer almakta olup, yine **Kedi(Le Chat)** başlığını taşır. Birbirini tamamlayan iki bölümden oluşan

şair şu dizelerle başlar: “*Beynimin içinde gezinir durur,/Evinde rahat gezindiği gibi,/Güzel, güçlü, hoş, sevimli bir kedi,/Miyavlar, sesi pek hafif duyulur,*”(*Dans ma cervelle se promène,/Ainsi qu’en son appartement,/Un beau chat, fort, doux et charmant./Quand il miaule, on l’entend à peine,*)⁹ Şair, birinci bölümde, birlikte yaşadığı kediyi betimler. Ona o kadar alışmıştır ki, sanki bedeninin parçası olmuştur. Onun bütün varlığını içinde hisseder. Daha şiirin başında onu dört olumlu sıfatla bize tanıtır. Kedinin karşı tarafa gücünü duyumsatmak gibi uğraşı yoktur. Hiçbir eyleme girmediği halde varlığını kabul ettirir. Var olduğunu evde göstermek için sesini bile güçlü şekilde çıkarmaya gereksinim duymaz, tam tersine sessizliği tercih eder, çıkardığı ses güçlülükle duyulur. Şair, ikinci dörtlükte de bu ses üstünde durur: “*Öyle yumuşak, usuldur tınısı;/Bazen homurdanır, bazen dingindir,/Ama hep derin, her zaman zengindir./buradan doğar çekiciliği, sırrı.*”(*Tant son timbre est tendre et discret;/Mais que sa voix s’apaise ou gronde,/Elle est toujours riche et profonde./C’est là son charme et son secret.*)¹⁰ Sesinin tınısı aşağı ya da yüksek perdeden de olsa, rahatsız etmez çevresinde kimseyi. Onu çekici yapan, sesinin derinliğidir, zenginliğidir. Şairin karanlık dünyasına damla damla düşer, orada değişime uğrayarak iksirleşir. Yaratma eyleminde uyumlu dize olur haz veren. Uyutarak en şiddetli ağrılarını çoşturur şairi. Anlatmak, anlaşılacak, sevilme için sözcüklere ihtiyaç duymaz kedi. İletişim kurmak için sadece o bakışı yeterlidir, dilin ne kadar yetersiz kaldığını gözleriyle kanıtlar gibidir. Sarındığı sessizlik içinde gittikçe büyür, yüceleşir eylemsiz varlık. “İnsan eylem için yaratılmıştır” diyen düşünürün dayandığı mantıksal yapıyı temelinden sarsıverir. Güçlü olmanın, öyle görünmenin sırrını bulmuştur kedi. Bilir güneşin ne kadar yararlı, kısır ayın ise çekici olduğunu, güzellikte yararlılığın aranmaması gerektiğini. Köpek gibi birinin işine yarıyor olmak, gün boyu sahibinin hoşuna gitmek için havlamak, karnını doyurmak için durmadan kuyruk sallayıp yaltaklanmak ona göre değildir. Hiçbir eylemde bulunmadan şairin hayatında iksir olmayı başarmak, sadece hayranlık değil saygı da uyandırmak, sevgili gibi hep aranır olmak, haz vermek, baş döndürmek, kediyi ayrıcalıklı kılan özelliklerdir. Şair, birinci bölümün son dörtlüğünde “ey gizemlerle dolu kedi” diye seslenir yoldaşına. Soylu ama tuhaf bulduğu bu varlığı “göksel yaratık” olarak tanımlar. Kargaşanın hüküm sürdüğü, özgürlük-eşitlik-kardeşlik kavramlarının sözlüklerde sadece kelime olarak kaldığı, yaratılışı kusurlu insanın yaşanılmaz kıldığı bu dünyaya yakıştırmaz onu. Göklerden yeryüzüne indirilmiş olarak görür, kutsal kimlik yükler. Yüce, uyumlu sesiyle melekten farksızdır o. Başka âlemden geldiğine, olağanüstü yetilerle donatıldığına inandığı bu canlı, ister ki o sesiyle içe işleyen sırlarla yüklü şarkı söylesin.

Baudelaire’in 27 Mart 1852’de annesine yazdığı mektupta Jeanne Duval’i eleştirirken sözü kediye bağlaması, bu canlıya olan bağlılığının hangi boyutta olduğunu bize açıkça gösterir: “*Bu kadının bir zamanlar bazı meziyetleri vardı, ama şimdi hepsini yitirdi.(...)Öyle bir yaratıktır ki asla öğrenmek istemez, hayranlık duymaz, çalışmalarımı ilgilenmez; yazılarınızın ocağa atılınca para kazanacağını bilse, onları yakar, bastırır. Biricik eğlencem olan kedimi kovar; yerine eve köpekleri alır; zira onları görmeye tahammül edemediğimi bilir.*”¹¹ Birlikte olduğu kadının anlayışsızlığı karşısında şair, ne kadar büyük çaresizlik içindedir. Aradığı nitelikleri bulamadığı bu insan, çalışmalarının geleceği için zorlu engeldir. Mutluluğun olmadığı, evin sürgün yerine dönüştüğü böyle ortamda, biricik eğlence olarak kedinin nasıl önem kazandığı kolayca anlaşılır. Keyfi zorluklar çıkaran, kaprisleriyle dayanılmaz hale gelen

kadın, kendine özgü soylu duruşuyla vazgeçilmez konuma yükselen kedinin arkasında yer alır, eskiden var olan saygınlığını tamamen yitirir.

Şiirin ikinci bölümünde ise, şair, kedideki gücü anlamaya çalışır, yüzeysel bakış açısına derinlik kazandırmaya başlar. İlk dörtlükte koku üzerinde durur. Kedinin sarılı, siyahlı kürküne eliyle dokunduğunda yayılan o tatlı kokudan söz eder. Öylesine etkileyicidir ki, biraz okşansa bile, şair onun ağırlığını bütün teninde hisseder. Genelde uçucu olan bu madde burada kalıcı özellik gösterir. Şair açıkça bize söylemese de, annesinin giydiği kürkten yayılan kokudan çocukluğunda çok etkilenmiş olduğunu yazılarından biliyoruz. Kürk kokusuyla anne birlikte ayrılmaz bütün oluşturmaktadır. Kedinin bedeninden yayılan o hoş maddeyle belki de anneye duyulan özlem giderilmektedir. Kokunun en büyük özelliği, kişiyi zamanın-mekânın zincirlerinden kurtarıp özgürce seyahat etmesini sağlaması, bedensel ağırlığından kurtarmasıdır. Serbest kalan ruh(enerji) için artık geçmişle geleceğin kıyılarına saniyelerle ölçülecek zaman diliminde varmak için hiçbir engel yoktur. Şiirdeki kedi, yaratılışından gelen bu donanımıyla hayvan sınıfında yer alan öteki canlılardan ayrılır.

Eylemsiz konumdaki kişiye iç dünyasında eylem yaptırtan bu varlık karşısında şair, sonunda kafasında kesinleşen hükmü verir: *“Kaldığı yerlerin evliyasıdır;/O yönetir, o esinler, yargılar,/Çünkü kendi imparatorluğu var;/Belki bir peridir, belki tanrıdır?”* (C'est l'esprit familier du lieu;/Il juge, il préside, il inspire/Toutes choses dans son empire;/Peut-être est-il fée, est-il dieu?)¹² Öyle devasa güçtür ki eliyle okşadığı dost, şair onun yanında yetersiz kaldığını hisseder. Yargılama, yönetme, esinleme yetilerini varlığında barındıran bu canlı, kendisiyle ilgili bütün kuşkulardan onu arındırır. Artık, somut saptamalar ortaya koyma zamanıdır. Onu öyle yüceltir ki kafasında, dünyaya ait olan sultan, hükümdar, kral gibi en yüksek unvanları bile yakıştıramaz. Onu gökler âlemine layık bulur, oraya ait sayar. Ne kadar büyük karşıtlık vardır şairle kedinin yeryüzündeki konumu arasında. **Albatros** şiirinin son dizelerinde belirttiği gibi, şair sonsuzluğu özleyen biri olduğu halde sürgün hayatı yaşamaya, horlanmaya mahkûmdur. Yaşarken çarpmıha gerilme halidir bu. Oysa kedi için durum tamamen tersinedir. Sadece duruşuyla bütün övgüleri üzerinde toplar, etki alanı öylesine geniştir ki, karşısındaki kişi onun peri mi yoksa tanrı mı olduğunu sorgulama gereğini duyar.

Şair, bulunduğu yerde ne yaparsa yapsın, ne düşünürse düşünsün, sonunda kedi onu mükânatı gibi kendine çekecek, bakmasını sağlayacaktır yüzüne. Gördüğünü şöyle yansıttacaktır dizelerine: *“Hayretle bir ateş görürüm orda,/Aydınlık fenerler, canlı opaller,/Beni izleyip duran gözbebekler,/Solgun gözbebekler görürüm.”* (Je vois avec étonnement/Le feu de ses prunelles pâles,/Clairs fanaux, vivantes opales,/Qui me contemplent fixement.)¹³ Bu kürklü varlığa her bakış, yeni hazineler keşfettirir bakana; şaşırtır, hayranlık hissettirir. Ateş gibi parıldayan, hep şairi izleyen gözbebekleri, koca deryada gemilere rehberlik eden fenere dönüşüp parıldarlar. O gözler, yaratma çabası içindeki sanatçının karanlık yoluna ışık tutarken, bakana kendini tanıması, derin düşüncelere dalması, hayal gücünü harekete geçirmesi için ayna işlevi de görürler.

Bernard-Henri Lévy *Charles Baudelaire'in Son Günleri* adlı kurgusal kitabında, kedi denilen canlının şairde tutkuya dönüştüğünü söyler. Rastladığı her kedi onun için yeni heyecandır, sevinçtir. Yolda ezilme tehlikesi geçiren kediyi kurtarmak için hızla giden faytondan

atlayacak kadar düşkündür. Yazar o anın çerçevesini şu cümlelerle çizer: “Neden yapıyor, yine bunu? Evet ‘neden boynunu kırıyazdın?’ diye soruyorum ona. Aynı yanıt. Aynı tasa. ‘Şöyle gönlünce bir kedi başı okşamak’ ve o ‘güzel gözlerinde’ yazmış olduğu gibi ‘metal ve akik’ rengini gerçekten bulup bulamayacağını anlaması gerektiğini söylüyor bana.”¹⁴ Burada da görüldüğü gibi, şair, “metal-akik” göz rengi üstünde ısrarla durmaktadır. Hayatına girmiş kadınların gözlerinde bulamadığını kedide keşfetmesi ilginçtir. Sanatçının Tanrısal doğayı dışlayıp, kafasında yarattığı suni kentin metalsi yapısına uygun düşeceği için mi, kedinin gözlerinde yakaladığı bu renge ihtiyacı vardır. Yoksa, başka âleme açılan gizli kapı mıdır o gözler, sanatçının sanatını süsleyen sırlardır bunlar.

Baudelaire’in *Paris Sıkıntısı(Spleen de Paris)* adlı eserinin XVI. bölümünde **Saat** başlıklı düzyazı şiiri vardır. Orada, Çinlilerin kedilerin gözlerinden saati okudukları konusuna değinir. Misyonerin biri Nankin’in dış mahallelerinde dolaşırken saatini unuttuğunu fark eder. Zamanı öğrenmek için küçük çocuğa sorar. Çocuk, az sonra söyleyeceğim diyerek ortadan kaybolur. Yeniden belirdiğinde kucağında kocaman kedi vardır. Kedinin gözlerinin içine bakarak “Tam öğle olmadı daha” der. Çocuğun tahmini doğrudur. Bu gerçeği yansıttıktan sonra, sanatçı, saatle ilgili duygularını yansıtır:

*“Ben de güzel Féline’e, öylesine güzel adlandırılmışa, hem türünün onuru, hem gönlümün övüncü, aklımın kokusu olana doğru eğildiğim zaman, ister gece, ister gündüz olsun, ışıktaki olsun, yoğun karanlıkta olsun, tapılası gözlerinin derinliklerinde açık açık saati görürüm, hep aynı saati, uçsuz bucaksız, görkemli, uzayca büyük, dakika, saniye bölümü de bulunmayan bir saattir; saatler üzerine işlenmemiş, kımultusuz, gene de bir iç çekiş kadar hafif, bir bakış kadar hızlı bir saattir.”*¹⁵

Sanatçının bakışı kadran üzerinde dinlenirken, dürüst olmayan, hoşgörüden yoksun dehanın biri ya da işi engel çıkarmak olan ifrit olabilir, kısacası sıkıcı biri, ‘bu yaratığın gözlerinde ne arıyorsun sen ey tembel, savurgan ölümlü, saati mi’ diye sorsa, ondan alacağı yanıt kuşkusuz çok kısa olacaktır: ‘Evet, saati görüyorum; vakit Sonsuzluktur.’

Kediler(Les Chats) başlığını taşıyan inceleyeceğimiz üçüncü şiir, kitapta LXVI. sırada yer almaktadır. Sone biçiminde kaleme alınan bu parçada, kedi artık sadece kadınla ilişkilendirilen varlık olmaktan çıkar, kozmik yaratığa dönüşür. Bu canlıya verilen değer en üst düzeye ulaşır. İlk dörtlükte, kedinin içinde bulunduğu saygın konum şu dizelerle gözler önüne serilir:

*“Coşkulu âşıklar ve ağırbaşlı bilgiler/Olgunluk mevsimlerinde severler kedileri,/Evin onuru, güçlü, cana yakın, sevimli/ Ve onlar gibi üşür, evden çıkmaz kediler.”(Les amoureux fervents et les savants austères/Aiment également, dans leur mûre saison,/Les chats puissants et doux, orgueil de la maison,/Qui comme eux sont frileux et comme eux sédentaires.)*¹⁶

Bu dizelerde de görüldüğü gibi, kedi denilen canlıyı sevmek için bile toplumsal yaşamda belirli konumda olunmalıdır. Ya tutulduğu aşkın

etkisi altında aklın, mantığın boyunduruğundan kurtulmuş, yerinde duramayan âşık olacaksınız, ya da yaşamayı sanata dönüştürmeyi başarmış, ölçülü, kendi halinde bilge. Âşık, bilge olmak da tek başına yeterli sayılmaz, yaşını başını almak,feleğin çarkından geçmek de önemlidir. Ancak bu özelliklere sahip insanlar kedileri daha çok sevip, onları sürekli yanlarında bulundururlar. Evin onuru saydıkları bu sevimli, şirin canlılarla birlikte olmayı tercih ederler. Bedensel-ruhsal olgunluğa erişmiş insanlarla kediler arasında benzerlikler vardır. İki taraf da ev yaşamının sınırları içinde kalmaya istekli, dış dünyaya ilgisiz, soğuğa karşı kırılğandır. Zıtlıkların uyumu bu dizelerde de karşımıza çıkar. Aşk ateşinde yanmış, kendinden geçmiş, aklın sınırlarını aşarak özgürleştiğine inanan mecnunlaşmış biriyle, attığı her adımda ölçülü kalmayı ilke edinmiş, tutkularından arınmış kişi kedi sevgisinde birleşirler.

İkinci dörtlükte şair, kediye has özellikleri, onu yücelterek sunma gereğini duyar: *“Bilimin dostları, şehvetin sevgilileri,/Aralar sessizliği, korkunç karanlıkları;/Erèbe kendine savaş atı yapardı onları,/Gururları boyun eğmeyi kabul etseydi.”(Amis de la science et de la volupté,/Ils cherchent le silence et l’horreur des ténèbres;/L’Erèbe les eût pris pour ses coursiers funèbres,/S’ils pouvaient au servage incliner leur fierté.)¹⁷*

Şairin bilimde dost, aşk sahasında sevgili olarak gördüğü bu ulu varlık, sessizliğin, karanlığın içinde kendini bulur, yatıştır, sakinleşir, kapayıp gözlerini düşler âlemine geçirir. Gözleri açıkken de düşünür izlenimi bırakır onu seyredende. Eylemsiz düşünür-gezgin kimliğine bürünüp kırıtsız heykel görünümünde olması artık ilgiden yoksun kaldığını göstermez, tersine, ona olan hayranlık, sevgi daha da artar. Kedi, takındığı her tavrıyla çekici olmayı başarabilen ender canlılardan biridir. Kendini sevdirmek için arka ayakları üstünde dimdik doğrulup yaltaklanması, istediğini alma uğruna durmadan kuyruk sallaması hiç ona uygun değildir. O sadece anlamlı şekilde bakmasını, istediğini ayağına getirtmeyi bilir. Karşılık beklenmeden sevilmeyle çevresindekilere kabul ettirmeyi başarmıştır. Sesi, aydınlığı yadırgayıp sessizliğin gizemine erişmesi, karanlığın içine yerleşip hükümdar gibi saltanat sürmesi, evrenin sırlarına vakıf bilge hali, onu hep aranan biri konumuna getirir. Bütün bu olumlu özellikler göz önünde bulundurulduğunda, onun daha üst katmana çıkmaması için hiçbir neden yoktur. Bu yüzden, şair, onu tanrılar katına yükseltmekte sakınca görmez. Khaos’la Nyks’in oğlu olan, yeraltı karanlığını simgeleyen Erebos’u hatırlar.Bu kişinin, mümkün olsa, saltanat arabasına atlar yerine kedileri koşmayı yeğleyeceğini vurgular. Ama kedi çok gururlu, kibirli canlı olduğundan, başkasının yapmaktan onur duyacağı böyle anlı şanlı, görkemli, kutsal görevi üstlenmeye asla yanaşmayacaktır. Şair, ağırlığı olan ilahlardan birine bile hizmet etmeyi kedinin yaradılışına yakıştıramaz, onu esaret nedir bilmeyen, köle ruhlu olmaktan uzak, özgürlüğüne düşkün mitolojik kahramanmış gibi yansıtır. Bu şiirde saptanması gereken, soylu varlık olarak şair tarafından övgülere boğulan kediyle kadın arasında hiçbir ilişki kurulmamasıdır. Daha önceki şiirlerde, kediyle kadın birbirine geçmişti, ikili arasında büyük benzerlik söz konusuydu. Burada ise, kimseye benzemeyen kendine özgü kimlikle karşımıza çıkarılmaktadır. Diğer saptama ise, kedideki iki farklı kimlikle ilgilidir. Yere uzanmış, düşler görmeye yatkın bu canlı, evde yaşamaktan hoşlanan haliyle evcil görünümü verirken, diğer taraftan, karanlıklar ilahı Erebos’un hizmetinde olmasa da onun dünyasına ait olmasıyla karanlık mizaçlı sayılmayı hak eder. Bunun için, kedi, aynı anda hem evcil hem vahşi özellikleri bünyesinde toplamasıyla gücüne güç katmayı becerir.

Sonenin ilk üçlüsünde, mekânı evle sınırlandırılan kedinin dış dünyaya açıldığını görürüz: “*Düşünürken tavrını takınırlar, o derin/ Yalnızlıklara uzanmış büyük sfenkslerin,/ Sonsuz bir düş içinde uyuklar gibi duran;*” (*Ils prennent en songeant les nobles attitudes/ Des grands sphinx allongés au fond des solitudes,/ Qui semblent s’endormir dans un rêve sans fin;*)¹⁸ Kedi, filozof gibi düşüncelere dalmış görüldüğünde, şair onu, Oidipus efsanesinde yer alan kadın yüzlü, aslan bedenli dişi yaratığa benzetir. Sfenks adı verilen bu varlık, çölde tek başına sanki kutsal piramitlerin bekçiliğini yapmaktadır. Ne aşırı sıcak, ne esen çöl rüzgârları ona rahatsızlık veremez. Zorlu doğa koşullarına karşı yerinde öyle hareketsiz durmakta, sabit bakışlarla ileriye bakmaktadır. Gücünü devinimsiz olmaktan, yalnızlıktan alır sfenks. Çölün derin sessizliğinde hem güneşi hem ayı kucaklar. Geçmiş asırların verdiği yorgunluğu onun donuk bakışlarında görmek olanaksızdır. Her doğan günün karşılayıcısı, her batan günün uğurlayıcısıdır. Rüzgârlı gecelerde çöl kumları kırbaç gibi şaklansa da bedeninde, çıkmaz sesi. Çilesini çekmeye gelmiş dervıştır sanki, etmez hiç şikayet, sadece katlanır. Bu haliyle yolu oraya düşmüş gezgine ürperti verir, ama saygı da uyandırır. Şair, kediyi, sonu gelmez düşler içinde uyuyormuş gibi duran bu yaratığa benzetir. Bitimsiz, derin yalnızlığı içinde soylu tavrını daima koruduğu için bu benzerliğe layıktır.

Şiirin son dizelerinde ise, şair, kedinin gözlerine yine değinme ihtiyacı duyar: “*Büyülü kıvılcımlarla doludur doğurgan/Böğürleri, kum kadar ince altın parçalar/Gizemli gözbebeklerinde, buğulu, parlar.*” (*Leurs reins féconds sont pleins d’étincelles magiques,/ Et des parcelles d’or, ainsi qu’un sable fin,/ Etoilent vaguement leurs prunelles mystiques.*)¹⁹ Bu dizelerde, şair, kediyi yüceltmede artık son noktaya gelir, onu kozmosun parçası yapar. Artık, göklerin yerküredeki temsilcisi olarak görülmelidir. Elektriklenen bedeninden kıvılcımlar çıkarmayı bilen sihirbazdır sanki o. Gözlerinde ise, kum gibi ince altın parçacıklar vardır. Adeta, bütün gökyüzü yıldızlarıyla birlikte oraya yerleşmiştir. Bu haliyle, baştan aşağı parıltılar içindedir kedi, ışık saçan gök cisminden farksızdır. Görülen dünyayla görünmeyen evren arasında bağ oluşturmakta, kozmik aracı işlevi görmektedir. Kâhindir sanki yıldızlara bakıp yorum yapmaya, dünyanın geleceğiyle ilgili açıklamalarda bulunmaya hazır gibidir. Sadece insanın verdiğiyle değil, kozmik ışıkla da beslenir kedi. Işıltılı kürkünü ıslatan yağmur, bedenini okşayan rüzgâr, etrafını saran sessizlik, perde perde inen, gittikçe yoğunlaşan karanlık, onu yenileyen gizemli kaynaklardır. Farklı unsurlardan faydalanıp onları bedeninde, ruhunda birleştirme becerisi gösterebildiği, zamanın-mekânın hem içinde hem dışında kalabildiği için kedi, yaratma eyleminde şaire iyi örnektir.

Baudelaire, kedi üzerine yazdığı üç şiirde, bu güçlü, sevimli, hoş varlığı doğaüstü konuma yerleştirir. Onu bazen sevdiği kadınla özdeş kılarsa da, bu yaklaşımı pek uzun sürmez, bilge-düşünür olarak görmeye başlayıverir. Gözlerinde çözülmeyi bekleyen sırlar taşıyan bu gizemli canlı, âşıkların, ağırbaşlı bilginlerin dostu olacak kadar önem kazanır. Kimi zaman, her türlü doğa koşulunda tek başına çölün dilsiz-sağır bekçiliğini yapan, güneşin-ayın ışığında yıkanıp arınan, aradığını beklemiş gibi sabit bakışlarla ufka bakan, hareket etmek yetisinden yoksun olduğu halde, evrende olup bitenleri biliyor havasında olan, bundan dolayı, kendisini ziyaret eden kişide ürpertiyle karışık hayranlık, saygı uyandıran sfenkse benzer. Karanlık dünyanın ilahı Erebus’un yanına yakıştırılır. Antik Mısır kültüründe güneş tanrıçası Ra’nın kızı olarak görülür. Hem evcil hem yabani özelliklerini bedeninde barındıran

bu varlık, bilinen zamanın-mekânın içinde görüldüğü halde, mistik yanıyla sınırların çok ötesine geçtiğini, bilinmeyen âlemlerde dolaştığını çevresine sezdirir. Görünenle görünmeyen âlem arasında bağ kurabilme becerisi olduğunu hissettirir. Enerji yüklüdür bedeni, kıvılcımlar saçar. Şairin metal-akik renkte gördüğü gözleri, yıldızlarıyla, gök cisimleriyle bütün gökyüzünü yansıtıyor gibidir. Alışılmışın dışında bu özellikleriyle, uykusuz gecelerini paylaştığı şaire, peri mi yoksa tanrı mı olduğuna dair soruyu sordurtacak kadar baskındır. Bakışı mıknaş gibi karşısındakini çekmesi, sihirbaz kimliğini sorguladır. O bakışlar, bunaltıcı gerçekten kaçmaya iter insanı, bilinmez diyarlara yolculuk yapma isteği verir. Sonsuz düşlere dalıp gitmiş gibi görünüm sunan bu eylemsiz varlık, sanatçının bütün duyularını, hayal gücünü harekete geçiren donanıma sahiptir. “*Kedim, ayakucuma büzülmüş, uyumakta;/İplik iplik sarıyor sükütu bir yumakta*”²⁰ diyen Necip Fazıl, sessizliği anlamlı kılışına vurgu yapar. Hangi sıfat ona yakıştırılırsa yakıştırılsın, hareketsiz durarak gerçekleştirdiği şu üç eylem onu hep öne çıkartacaktır: Yargılamak, yönetmek, esinlemek. Farklılıkları bedeninde uyumlu hale getirmeyi başaran kedinin, bu olağanüstü yetileriyle, yaratma sürecindeki sanatçıya esin kaynağı olması, güç vermesi son derece doğal karşılanmalıdır.

NOTLAR VE KAYNAKÇA

1. Charles Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Sait Maden, Çekirdek Yay., İstanbul, 1998, s. 77.
2. A.g.y.
3. A.g.y.
4. A.g.y.
5. Jean-Paul Sartre, *Baudelaire*, Çev.: Bertan Onaran, de Yay., İstanbul, 1964, s. 100.
6. Charles Baudelaire, *Apaçık Yüreğim*, Çev.: Sait Maden, İş Bankası Yay., İstanbul, 2015, s. 139.
7. A.g.y., s. 24.
8. A.g.y., s. 28.
9. Charles Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Erdoğan Alkan, Varlık Yay., İstanbul, 2000, s. 92.
10. A.g.y.
11. Charles Baudelaire, *Mektuplar*, Çev.: Bedia Kösemihal, Düşün Yay., İstanbul, 1983, s. 36.
12. *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Erdoğan Alkan, s. 94.
13. A.g.y.
14. Bernard-Henri Lévy, *Charles Baudelaire'in Son Günleri*, Çev.: Nuriye Yiğitler, Sel Yay., İstanbul, 1999, s. 167.
15. Charles Baudelaire, *Paris Sıkıntısı*, Çev.: Tahsin Yücel, Adam Yay., İstanbul, 1982, s. 38.
16. *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Erdoğan Alkan, s. 122.
17. A.g.y.
18. A.g.y.
19. A.g.y.
20. Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 2009, s. 303.